

# Zbigniew Suchecki

---

## Zagadnienie kremacji w rozwoju historycznym

---

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 36/1-2, 145-159

---

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O. ZBIGNIEW SUCHECKI, OFMConv.

### ZAGADNIENIE KREMACJI W ROZWOJU HISTORYCZNYM

Treść: 1. Kremacja w ustawodawstwie XII tablic. 2. Zakaz kremacji w nauczaniu Kościoła. 3. Ustosunkowanie się Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. względem kremacji. 4. Zmiany posoborowe odnośnie kremacji. a) Złagodzenie przepisów KPK z 1917 r. odnośnie do kremacji. b) Dyspozycje odnowionego *Ordo exsequiarum*. 5. Kremacja w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.

#### Wstęp

Ustawodawstwo prawne odnośnie do pogrzebu kościelnego przechodziło liczne ewolucje. Na przestrzeni ostatnich wieków można szczególnie zaobserwować zmiany, jakie miały miejsce w kwestii pogrzebu kościelnego z użyciem kremacji. „Kościół usilnie zaleca zachowanie pobożnego zwyczaju grzebania ciał zmarłych. Nie zabrania jednak kremacji, jeśli nie została wybrana z pobudek przeciwnych nauce chrześcijańskiej” (kan. 1176, § 3).

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r., biorąc pod uwagę przeobrażenia społeczne oraz motywacje pozytywne zwolenników kremacji, złagodził przepisy odnoszące się do pogrzebu kościelnego, które zabraniały kremacji<sup>1</sup>. Analiza pobożnego zwyczaju grzebania ciał zmarłych, ułatwi poznanie racji i motywów jakie Kościół przedstawiał w minionych wiekach, aby zachować zwyczaj grzebania ciał zmarłych.

Instrukcja Kongregacji św. Oficjum *De cadaverum crematione: Piam et constantem* z 5 czerwca 1964 r.<sup>2</sup>, jest dokumentem przełomowym w kwestii kremacji, toleruje tę formę pogrzebu kościelnego jeśli nie została wybrana z pobudek przeciwnych nauce chrześcijańskiej.

<sup>1</sup> S. Congr. S. R. U. Inquisitionis, decr., feria IV, die 15 dec. 1886, *Quoad corporum cremationem*, ASS 25 (1892/1893) 63. S. Congr. S. R. U. Inquisitionis, decr., feria IV, die 19 maii 1886, *Quoad cadaverum cremationes*, ASS 19 (1886) 46. S. Congr. S. Off., resp., die 2 dec. 1840, *De sepultura ecclesiastica concedenda iis, qui nomen dederant sectae massonicae*, ASS 26 (1840) 641. S. Congr. S. Off., decr., die 15 dec. 1886, *Quoad cremationem aliena voluntate peractam*, ASS 29 (1896—1897) 642. S. Congr. S. Off., resp., ad ep. Portus Aloisii, *Quoad eos qui nomen dederunt sectae massonicae dubia varia*, ASS 27 (1894—95) 576—582. S. Congr. S. Off., instr., die 5 iunii 1963, *De cadaverum crematione: Piam et constantem*, AAS 56 (1964) 822—823. S. Congr. S. Off., instr., il 19 iunii 1926, *De crematione cadaverum*, AAS 18 (1926) 282—283. S. Congr. S. R. U. Inquisitionis, decr., *Circa occultas sectas*, ASS 1 (1865/66) 290—294.

<sup>2</sup> S. Congr. S. Off., instr., *De cadaverum crematione: Piam et constantem*, AAS 56 (1964) 822—823.

Kto w przeszłości opowiadał się za spaleniem własnego ciała działał przeciwko nauczaniu Kościoła<sup>3</sup>. Odnowione przepisy odnoszące się do pogrzebu kościelnego pozwoliły na «użycie kremacji z zachowaniem odpowiednich środków ostrożności oraz dyspozycji Kongregacji św. Oficjum»<sup>4</sup>.

### 1. Kremacja w ustawodawstwie XII tablic

Ustawa XII tablic<sup>5</sup>, która zachowała się w nielicznych fragmentach cytowanych w literaturze nieprawniczej oraz prawniczej, na tablicy X zawiera normy odnośnie pogrzebu.

C. Pliniusz Secundus w 7 księdze *Naturalis Historiae*, stwierdza, że kremacja u Rzymian nie była dawnym zwyczajem<sup>6</sup>. O wprowadzeniu tego zwyczaju zdecydowały racje praktyczne. Liczne wojny prowadzone w różnych częściach świata, zmuszały wojsko do wprowadzenia tego zwyczaju, aby móc pochować szczątki zmarłych w Ojczyźnie<sup>7</sup>.

Ustawa XII tablic pozostawiała wolność wyboru rytu pogrzebowego<sup>8</sup>. Grzebanie ciał zmarłych oraz ich kremacja były zakazane w obrębie murów miasta. «TABULA X. 1. HOMINEM MARTVVM IN VRBE NE SEPELITO NEVE VRITO. 2... HOC PLVS, NE FACITO: ROGVM ASCIA NE POLITO»<sup>9</sup>.

<sup>3</sup> S. Congr. S. R. U. Inquisitionis, decr., die 15 dec. 1886, *Quoad corporum cremationem*, ASS 25 (1892/1893) 63; S. Congr. S. R. U. Inquisitionis, decr., die 19 maii 1886, *Quoad cadaverum crematione*, ASS 19 (1886) 46; S. Congr. S. Off., decr., die 15 dec. 1886, *Quod cremationem aliena voluntate peractam*, ASS 29 (1896—1897) 642; S. Congr. S. Off., instr., die 19 iunii 1926, *De crematione cadaverum*, AAS 18 (1926) 282—283.

<sup>4</sup> Allocutio Summi Pontificis Pauli VI, die 14 octobris 1968, *Le esequie. Esequie di coloro che saranno cremati*, Notitiae, 4 (1968) 353—354.

<sup>5</sup> Cfr. Ch. Appleton, *L'histoire traditionnelle des XII Tables*, Lion 1903, ss. 506—526; Ch. Appleton, *Le testament romain, la méthode du droit comparé et l'authenticité des XII Tables*, Paryż 1903; E. Lambert, *La question de l'authenticité des XII Tables et les Annales Maximi*, *Nouvelle Revue historique de droit français et étranger*, 1902, pp. 147—200; E. Lambert, *Le problème de l'origine des XII Tables*, *Revue générale du droit*, 1902, pp. 381—436; V. Ragusa, *Le XII Table*, Bolonia 1924.

<sup>6</sup> «Ipsum cremare apud Romanos non fuit veteris instituti» in C. Plinius Secundus, *Naturalis Historiae*, lib. 7, c. 54 w: F. Semi, *Scriptorum Romanorum quae extant omnia*, Piza 1977, t. 3.

<sup>7</sup> «At postquam longinquis bellis obrutos erui eognovere, tunc institutum, et tamen multae familiae priscos servavere ritus», C. Plinius Secundus, op. cit., lib. 7, c. 54. Piza 1977, t. 3.

<sup>8</sup> E. Marantonio Squerzo, *Evoluzione storico-giuridica dell'istituto della sepoltura ecclesiastica*, Milano 1976, ss. 32—35.

<sup>9</sup> *Leges duodecim tabularum*, w: Fontes Juris Romani Ante Justiniani, Florenzia 1941, t. 1, ss. 66—67; Cfr. M. T. Cicero, *De legibus*, lib. 2, 23, 59, w: F. Semi, *Scriptorum Romanorum quae extant omnia*, Padwa 1968, t. 27.

Jak wyjaśnia M. T. Cyzero w dziele *De legibus*, na podstawie którego można zapoznać się z treścią tablicy X, aby uniknąć zapalenia się mieszkań, kremacji należy dokonywać poza miastem<sup>10</sup>.

Ustawa XII tablic zakazywała kremacji osób, które nie posiadały zębów<sup>11</sup>.

## 2. Zakaz kremacji w nauczaniu Kościoła

Silny rozwój kremacji przypada na XVII w.<sup>12</sup> Motywy, które przyswiecały propagatorom spopielenia były dwojakiej natury: higiena publiczna<sup>13</sup> oraz walka z Kościołem<sup>14</sup>. Łoże masonskie przyczyniły się do rozwoju tych myśli filozoficznych a szczególnie naciskały, aby kremacja została zatwierdzona prawnie.

We Francji religia była wprost zwalczana na różnych płaszczyznach<sup>15</sup>. 15 listopada 1887 r. ustawodawca pozwala na wybór formy własnego pogrzebu<sup>16</sup>. Z Francji w 1848 r. kremacja przeszepia się do Niemiec, Włoch i Anglii.

<sup>10</sup> «Due sunt praeterea leges de sepulcris, quarum altera privatorum aedificiis, altera ipsis sepulcris cavet. Nam *Rogum bystumve novvm vetat propius sexaginta pedes adicii aedes alienas invito domino incendium veretur acerbum. Haec habemus in XII, sane secundum naturam, quae norma legis est*», M. T. Cyzero, op cit., 2, 24, 61, ed. F. Semi, *Scriptorum Romanorum quae extant omnia*, Padwa 1968, t. 27.

<sup>11</sup> «Hominem prius quam genito dente cremari mos gentium non est», C. Plinius Secundus, *Naturalis Historiae*, lib. 2, c. 16, 72; w. F. Semi, *Scriptorum Romanorum quae extant omnia*, Piza 1977, t. 3.

<sup>12</sup> P. Pirri, *Il Cristianesimo dal Concilio di Trento all'età napoleonica*, in *Storia delle Religioni*, Torino 1962, t. 3, ss. 587—708.

<sup>13</sup> S. Piattoli, *Saggio intorno al luogo del seppellimento*, Modena 1774.

<sup>14</sup> «Nie będzie we Francji żadnego kultu katolickiego, żadnego chrztu, żadnego wyznania, żadnego małżeństwa, namaszczenia chorych i żadnej mszy. Nikt nie będzie wygłaszał przemówień i nikt nie będzie ich słuchał, nikt nie będzie udzielał sakramentów i nikt ich nie będzie otrzymywał.

Pozamykamy kościoły, poburzymy dzwonnice, powyrzucamy świętych, zbeszczęścimy relikwie, zabronimy pogrzeby kościelne, a będziemy grzebać po świecku», w: J. Taine, *La Rivoluzione: il governo rivoluzionario*, Mediolan 1921, t. 1, ss. 76—77; por. E. F. Regatillo, *Los cadáveres: Cremación de los cadaveres*, Sal Terre, 167 (1928) 706—713.

<sup>15</sup> E. Préclin, E. Jarry, *Le lotte politiche e dottrinali nei secoli XVII e XVIII (1648—1789)*, w: *Storia della Chiesa: dalle origini ai nostri giorni*, Torino 1975, t. XIX/2, ss. 1104—1117.

<sup>16</sup> «Jusqu'à ces derniers temps, la loi ne reconnaissait qu'un mode de sépulture, l'inhumation, pratiquée d'un façon générale comme nous l'avons vu, depuis que le christianisme s'était développé dans l'Empire Romain. Mais la crémation s'étant peu à peu répandue dans quelques grandes villes d'Europe et d'Amérique, le législateur autorisa impli-

Zdecydowane stanowisko Kościoła, opierające się na wielowiekowej tradycji, w jasny sposób zostało wyrażone w nauczaniu papieży oraz w licznych dokumentach. Potępione zostały błędy wysuwane przez masonerię. 28 kwietnia 1738 Klemens XII w konstytucji *In eminenti*<sup>17</sup> oraz 13 maja 1751 r. Benedykt XIV w konstytucji *Providas*<sup>18</sup> pod karą ekskomuniki zabraniają opowiadać się za masonerią. 13 września 1821 Pius VII, przedstawił błędy masonerii w konstytucji *Ecclesiam a Jesu Christo*<sup>19</sup>. 13 marca 1825 r. Leon XII w konstytucji *Quo graviora*<sup>20</sup> potępia masonerię. Papieże: Pius VIII w encyklice *Traditi*<sup>21</sup> z dnia 21 maja 1829 r.; Grzegorz XVI w encyklice *Mirari vos*<sup>22</sup> z dnia 15 sierpnia 1832 r.; Pius IX w encyklice *Qui pluribus*<sup>23</sup> z dnia 9 listopada 1846 i listem *Multiplies inter*<sup>24</sup> z dnia 10 czerwca 1851 r. oraz w dekreście *Circa occultas sectas*<sup>25</sup>, potępiają sekty a szczególnie masonerię.

Rozwój idei materialistycznych i wolnomularskich w XIX w. przyczynia się na nowo do rozszerzania kremacji<sup>26</sup>.

---

citement ce mode de sépulture dans la loi du 15 nov. 1887 qui, dans sont art. 3, permet à toute personne de régler par de dernière volonté le mode de sa sépulture. Désormais il existe donc concurremment en France deux modes de sépulture, l'inhumation et l'incineration», *Des modes de sépulture*, w: *Répertoire Général Alphabétique du Droit Français*, Paryż 1896, t. 24, nr. 266, s. 252.

<sup>17</sup> Clemens XII, const. *In eminenti*, w: *Bullarum: Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum*, Romae 1738, t. 24, ss. 366—367.

<sup>18</sup> Benedictus XIV, const. *Providas*, w: P. De Lambertinis, *Bullarium*, Romae 1751, t. 3, ss. 283—286.

<sup>19</sup> Pius VII, *Ecclesiam a Jesu Christo*, w: *Bullarii Romani Continuatio*, Romae 1821, t. 7, pars 2, ss. 2180—2183.

<sup>20</sup> Leo XII, const. die 13 maii 1825, *Quo graviora*, w: *Bullarii Romani Continuatio*, Romae 1825, t. 8, ss. 327—338.

<sup>21</sup> Pius VIII, Ep. encyc. die 21 maii 1829, *Traditi*, w: *Bullarii Romani: Continuatio*, Romae 1829, t. 9, ss. 23—27.

<sup>22</sup> Gregorius XVI, encyc. *Mirari vos*, w: *Bullarii Romani Continuatio*, Romae 1832, t. 19, ss. 129—133.

<sup>23</sup> Pius IX, Ep. encyc. *Qui pluribus*, w: *Pii IX Pontificis Maximi Acta*, Romae 1954, t. 1, ss. 6—7.

<sup>24</sup> Pius IX, litt. ap. *Multiplies inter*, w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, Romae 1933, t. 3, nr 552, ss. 24—31.

<sup>25</sup> «Massonicam illam, alisque eiusdem generis Societates, que specie tenus diverse in dies coalescunt, qua contra Ecclesiam vel legitimas potestas seu palam seu clandestine machinentur, auctoritate Nostra Apostolica, reprobamus et condemnamus», S. R. U. Inquisitionis, decr. *Circa occultas sectas*, ASS 1 (1865—66) 290—294.

<sup>26</sup> «Etsi igitur in aliquibus casibus particularibus mandatum cadavera cremandi praëiudiciis nitatur — ut in eo qui timet ne adhuc vivus sepulturae tradatur, vel in eo qui defuncti cineres alio secum ferre vult — ratio tamen cur cadaverum crematio praesertim a sectis mas-

W 1874 r. powstaje w Anglii pierwsza organizacja, która ma za zadanie propagowanie kremacji. W 1882 r. we Włoszech powstaje liga — zjednoczenie wszystkich organizacji, które mają za zadanie propagowanie kremacji.

Leon XIII wydaje encyklikę *Quod sectam Massonum*<sup>27</sup>, w której przestrzega przed błędami rozszerzanymi przez masonerię a w rok później S. Congr. S.R.U. Inquisitionis dogłębnie je analizuje<sup>28</sup>.

W 1887 r. zostaje utworzona liga międzynarodowa wszystkich organizacji, które się opowiadają za kremacją.

Stolica Apostolska określiła w pierwszych dokumentach praktykę kremacji jako przeciwną tradycji chrześcijańskiej. Kongregacja św. Oficjum wydała w tej kwestii 4 dekrety, 2 odpowiedzi i 2 instrukcje.

W pierwszym dokumencie zachęca się wszystkich chrześcijan aby zachowali pobożny zwyczaj grzebania<sup>29</sup>.

S. Congr. S. R. U. Inquitions w dekrecie *Quoad cadaverum cremationes*, z 10. 05. 1886 odpowiada na dwa zasadnicze pytania: «Qu: I. An licitum sit nomen dare societatis, quibus propositum est promovere usum comburendi hominum cadavera?»; Qu:2. An licitum sit mandare, ut sua aliorumve cadavera comburantur?». «Ad I. Negative, et si agatur de societatis massonicae sectae filialibus, incurri poenas contra hanc latas» Ad 2. «Negative»<sup>30</sup>.

Kongregacja św. Oficjum zajęła zdecydowaną pozycję w okresie rozwoju spopielenia, aby wskazać w ten sposób jasne wytyczne tym wszystkim, którzy stawiali pytania odnośnie do ustosunkowa-

---

sonicis et a similibus associationibus tam acriter propugnetur una tantum esse potest et re vera est: impium, nempe, propositum ex animis fidem in corporum resurrectionem radicatus evelendi et ita humanae vitae conceptui mere materialistico viam sternendi», V. Dalpiaz, *De cadaverum crematione*, Apolinaris, 7 (1934) 248.

<sup>27</sup> Leo XIII, litt. encyc. *Quod sectam Massonum*, ASS 16 (1883) 417—433.

<sup>28</sup> S. Congr. S. R. U. Inquisitionis, instr. *De secta massonum*, ASS 17 (1884) 43—47; Leo XIII littera die 8 dec. 1892, *Ad Episcopos Italiae: qui excitantur ad viriliter agendum adversus sectam massonum*, ASS 25 (1892—93) 274—277.

<sup>29</sup> Ex S. Congr. S. R. U. Inquisitionis, decr. *Quoad cadaverum cremationes*, ASS 19 (1886) 46.

<sup>30</sup> «Non pauci sacrorum Antistites cardatique Christifideles animadvertentes, ab hominibus vel dubia fidei, vel massonicae sectae addictis magno nisu hodie contendit, ut ethicorum usus de hominum cadaveribus comburendis instaretur, atque in hunc finem speciales etiam societates ab iisdem institui: veriti, ne eorum artibus et cavillationibus fidelium mentes capiantur, et sensim in eis imminuatur existimatio et reverentia erga christianam constantem et solemnibus ritibus ab Ecclesia consecratam consuetudinem fidelium corpora humandi: Ut aliqua certa norma iisdem fidelibus praesto sit, qua sibi a memoratis insidiis caveant», tamże.

nia się do organizacji, które propagowały palenie ciał zmarłych<sup>31</sup>.

Wybór kremacji jak również zapisywanie się do organizacji, które mają na celu jej propagowanie został zakazany pod karą ekskomuniki *latae sententiae*, szczególnie gdy są to organizacje masonskie<sup>32</sup>.

Kongregacja św. Oficjum daje nieco odmienną odpowiedź, w przypadku gdy kremacja została wybrana przez osoby trzecie<sup>33</sup>. Qu: I «An licitum sit mandare, ut sua aliorumve cadavera comburantur?». «Quoties agatur de iis, quorum corpora non propria ipsorum, sed aliena voluntate cremationi subiiciantur, Ecclesiae ritus et suffragia adhiberi posse tum demi, tum in Ecclesia...» in Ecclesia (...).

W dokumencie kładzie się nacisk, aby uniknąć zgorszenia w przypadkach, gdy kremacja została wybrana przez osoby trzecie<sup>34</sup>. Zabroniony jest równocześnie wstęp kapłanów do sali gdzie ma miejsce kremacja, w której nie można dokonywać jakiegokolwiek funkcji pogrzebowej<sup>35</sup>.

Osoby, które zadecydowały, aby ich ciała po śmierci zostały spielone nie mogły otrzymać sakramentów, pomimo że nie przynależały do masonerii.

<sup>31</sup> Ch. A. Kerin, *The privation of Christian burial; an historical synopsis and commentary*, Waszyngton 1941, ss. 75—77; por. M. Coronata, *Compendium Iuris Canonici*, Taurinii—Romae 1941, t. 2, s. 35.

<sup>32</sup> «Ne quis vero errori locus fiat, cum diiudicandum erit, quaenam ex his perniciosis sectis censurae, quae vero prohibitioni tantum obnoxiae sint, certum imprimis est, excommunicatione latae sententiae multari Massonicam aliisque eius generis sectas quae capite 2. n. IV Pontificae Constitutionis Apostolicae Sedis designatur, quaequae contra Ecclesiam vel legitimas potestas machinantur, sive id clam sive palam fecerint, sive exegerint, sive non, a suis asseclis secreti servandi iuramentum.. Praeter istas sunt et aliae sectae prohibitae atque sub gravis culpa reatu vitandae, inter quas praecipue recensendae illae omnes, quae a sectatoribus secretum nemini pandendum, et omnimodam obedientiam occultis ducibus praestandam iureiurando exigunt» S. Congr. S. R. U. Inquisitionis, instr. *De secta Massonum*, ASS 16 (1883) 417—433.

<sup>33</sup> S. Congr. S. R. U. Inquisitionis, decr. *Quoad corporum cremationem*, ASS 25 (1892—93) 63. Ten sam dokument został wydany trzy lata później S. C. S. Off., decr. *Quoad cremationem aliena voluntate peractam*, ASS 29 (1896—97) 642.

<sup>34</sup> G. Rossi, *La «Sepultura ecclesiastica», e l' «ius funerum» nel Diritto Canonico a Norma del Nuovo Codice*, Bergamo 1920, s. 137; T. Kujawski, *Przepisy kościelne w sprawie kremacji zwłok*, *Homo Dei*, 1 (1975) 59—66.

<sup>35</sup> «Si cuius corpus ex legis civilis praescripto, frustra renitente, familia, comburendum est licebat sacerdoti super defuncto ritus sacros exsequi; illum vero ad locum cremationis ducere est prorsus prohibitum», A. Vermeersch, J. Creusen, *Epitome Iuris Canonici*, Romae—Brugis—Bruxellis 1924, t. 1, s. 300; S. Congr. S. R. U. Inquisitionis, decr. *Quoad corporum cremationem*, ASS 25 (1892—93) 63.

### 3. Ustosunkowanie się KPK z 1917 r. względem kremacji

Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 1203, §§ 1—2: 1240, § 1, nr 5; zebrał ustawodawstwo przedkodeksowe odnoszące się do kremacji. Tytuł XII *De sepultura ecclesiastica* KPK z 1917 r., umieszczony w księdze trzeciej *De Rebus*, nakazuje grzebanie ciał wiernych zmarłych zabraniając ich kremacji: «Fidelium defunctorum corpora sepelienda sunt, reprobata eorundem crematione» (c. 1203 § 1)<sup>36</sup>.

Od samych początków Kościoł zachowywał tradycyjną formę grzebania ciał wiernych zmarłych<sup>37</sup>.

Wiele dyskusji spowodowało twierdzenie, że jeżeli osoba wyraziła swoją wolę polecającą spopielenie własnego ciała w testamencie, w kontrakcie lub w jakimkolwiek innym akcie, należy uważać taką decyzję za niedołączoną<sup>38</sup>. Czy takie zarządzenie narusza wolę osoby zmarłej? Papieska Komisja «Ad Codicis Canones Authentice Interpretandos», w odpowiedzi na przedstawione wątpliwości podkreśla, że nie należy w tych przypadkach dokonać kremacji<sup>39</sup>.

Ustawodawstwo przewidziało kary względem tych, którzy opowiedzieli się za kremacją. Dyspozycje KPK z 1917 r. odnośnie kar, które należy wymierzyć znajdują się w kann. 1240, § 1, 1°; 5°; na mocy których osoby, które naruszają te normy nie powinny otrzymać pogrzebu kościelnego. W księdze III — *De rebus*, w rozdz. III: *De iis quibus sepultura ecclesiastica concedenda est aut neganda*, na mocy kan. 1240, § 11 nie powinno się udzielić pogrzebu kościelnego osobom, które przynależały do masonerii lub innych podobnych organizacji: «Ecclesiastica sepultura privantur, nisi ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa: 1° Notorii apostatae

<sup>36</sup> «fidelium corpora humani [...] detestabilem abusum humana corpora cremandi», S. Congr. S. R. U. Inquisitionis, decr. *Quoad cadaverum cremationes*, ASS 19 (1886) 46.

<sup>37</sup> S. A. Moran, *La Sepultura Eclesiástica*, w: *Comentarios al Código de Derecho Canónico: con el texto latino y castellano*, Madryd 1958, t. 2, nr 636, ss. 797—798.

<sup>38</sup> «Si quis quovis modo mandaverit ut corpus suum cremetur, illicitum est hanc exsequi voluntatem; quae si adiecta fuerit contractui, testamento aut alii cuilibet actui, tanquam non adiecta habeatur» (kan. 1203, § 2); por.: S. Congr. S. R. U. Inquisitionis, decr. *Quoad corporum cremationem*, ASS 25 (1892—92) 63: «At ubi agatur de iis, qui propria voluntate cremationem elegerunt, et in hac voluntate certo et notorie usque ad mortem perseverarunt, attento decr. f. IV, 19 Maii 1886, agendum cum iis iuxta normas Ritualis Romani, Tit. *Quibus non licet dare ecclesiasticam sepulturam*»; por. S. C. S. Off., decr. *Quoad cremationem aliena voluntate peractam*, ASS 29 (1896—97) 642.

<sup>39</sup> Pontificia Commissio ad Codicis Canones Authentice Interpretandos, resp. nr X, *De sepultura ecclesiastica*, AAS 17 (1925) 583.



a christiana fide, aut sectae massonicae allisve eiusdem generis societatibus notorie addicti<sup>40</sup>.

W księdze V — *De delictis et poenis*, KPK z 1917 r., w tytule XIII: *De delictis contra auctoritates, personas, res ecclesiasticas*, przewiduje karę ekskomuniki osobom, które przynależą do masonerii lub innych organizacji działających na szkodę Kościoła i Państwa (kan. 2335): «Nomen dantes sectae massonicae aliisve eiusdem generis associationibus quae contra Ecclesiam vel legittimas Civiles potestates machinatur, contrahunt ipso facto excommunicationem Sedis Apostolicae simpliciter reservatam»<sup>41</sup>.

Należy również odmówić pogrzebu kościelnego tym wszystkim, którzy nakazali, aby ich ciała zostały spopielone. Nakaz ten również obowiązuje w tych przypadkach, gdy kremacja nie miała miejsca. Papieska Komisja Interpretacyjna 10 października 1925 r. w dokumencie *De sepultura ecclesiastica* potwierdziła tę pozycję: «D.-An, vi canonis (1240 § 1, 5°) ecclesiastica sepultura priventur qui mandaverint suum corpus cremationi tradi et in hac voluntate permanserint usque ad mortem, etiamsi crematio ad normam canonis (1203 § 2) non sequatur. R. — Affirmative»<sup>42</sup>.

19 czerwca 1926 r. Kongregacja św. Oficjum skierowała instrukcję *De crematione cadaverum* do wszystkich Ordynariuszy, w której zaleca, aby w działalności duszpasterskiej przestrzegali wiernych przed wyborem kremacji<sup>43</sup>. Instrukcja odnośnie spopielania ciał wiernych zmarłych rozwija problemy zamieszczone w dekrecie *Quoad cadaverum crematione*<sup>44</sup> oraz w KPK, ponieważ dość liczni katolicy praktykują ten barbarzyński zwyczaj<sup>45</sup>. Kremacja sama w sobie nie jest praktyką, która by się sprzeciwiała

<sup>40</sup> «Societates eiusdem generis ac secta massonica ille sunt quorum membra vel duces secreto obstricti contra auctoritatem publicam, praesertim ecclesiasticam, moliuntur» A. Vermeersch, J. Creusen, *Epitome Juris Canonici*, Romae—Brugis—Bruxellis 1924, t 1, nr 549, s. 319.

<sup>41</sup> «Nomen dantes illi sunt qui scientes et volentes sectae adscribantur, eiusque socii seu membra efficiuntur», I. Sole, *De delictis et poenis*, Romae 1920, s. 268.

<sup>42</sup> AAS 17 (1925) 583.

<sup>43</sup> «Ad omnes locorum Ordinarios cum Apostolica sede pacem et comunione habentes [...] haec eadem Sacra Congregatio christiani gregis Pastores quam vehementissime hortatur ut concreditas sibi oves omnimodis edocendas curent hoc reapse consilio a christiani nominis hostibus cadaverum cremationem laudari ac propagari ut, animis a mortis consideratione speque corporum resurrectionis paulatim aversis, materialismo sternatur via» C. Congr. S. Off., instr., *De crematione cadaverum*, AAS 18 (1925) 282.

<sup>44</sup> S. Congr., S. R. U. Inquisitionis, decr., *Quoad cadaverum cremationes*, ASS 19 (1886) 46.

<sup>45</sup> «Et primo quidem, quum non pauci, etiam inter catholicos, barbarum hunc morem, nedum christianae sed et naturalis erga defunctorum corpora pietatis sensui constantique Ecclesiae, inde a primis

dogmatom kościelnym. W niektórych regionach świata dla ważnych przyczyn Kongregacja zezwalała na jej użycie<sup>46</sup>.

Dekret potępiający praktykę kremacji zabraniał również jakiegokolwiek rodzaju współpracy z «Ruchami na rzecz kremacji». Ruchy same w sobie, jak również przynależność do nich nie była karalna ekskomuniką zarezerwowaną Stolicy Apostolskiej<sup>47</sup>. Ekskomunika natomiast obowiązuje, gdy te organizacje mają powiązania z masonerią »[...] si agatur de societibus Masonicae sectae filialibus, incurri poenas contra hanc latas«<sup>48</sup>.

Zapytania i problemy narastały, gdy osoby zatrudnione w krematoriach stawiały sobie praktyczne pytania<sup>49</sup>. «Utrum liceat cadaverum cremationi cooperari, sive mandato ac consilio, sive prestita opera, ut medicis, officialibus, operariis in crematorio inservientibus? Ut utrum hoc liceat saltem, si fiat in quadam necessitate aut ad evitandum magnum damnum?»

Osoby, które były zatrudnione w tych organizacjach mogły jedynie wykonywać zleconą pracę, pod warunkiem, że kremacja nie jest znakiem opowiadania się za sektami masońskimi<sup>50</sup>: 1°. crematio non habeatur pro signo protestativo massonicae sectae; 2°. non aliquid in ipsa contineatur, quod per se directae atque unice exprimat reprobationem catholicae doctrinae et approba-

eius initiis, disciplinae plane repugnantem, veluti unum e potrioribus hodierni, ut aiunt, civilis progressus scientaeque valetudinis tuendae meritis celebrare non dubitent», S. Congr. S. Off., instr. *De crematione cadaverum*, AAS 18 (1926) 282.

<sup>46</sup> «In extraordinariis rerum adiunctis, ex certa gravique boni publici ratione, permitti queat et revera permittatur, communiter tamen ac veluti ex regula ordinaria eidem operam vel favorem praestare, impium et scandalosum ideoque graviter illicitum esse nemo non videt; meritoque proinde a Summis Pontificibus pluries, novissime vero per recens edictum Codicem iuris canonici (can. 1203 § 1) reprobata fuisse ac reprobari», S. Congr. S. Off., instr. *De crematione cadaverum*, AAS 18 (1926) 283.

<sup>47</sup> «[...] societates crematoriae per se non prohibentur sub censura, licet valde suspectae sint», M. Coronata, *Institutiones Iuris Canonici: De delictis et poenis*, Turyn 1948, t. 4, s. 399.

<sup>48</sup> «Nomen dantes sectae Massonicae aut Carbonariae, aut aliis eiusdem generis sectis, quae contra Ecclesiam vel legitimas potestates seu palam, seu clandestine machinantur, nec non iisdem sectis favorem qualemcumque praestantes; earumve occultos coriphaeos ac duces non denunciantes, donec non denunciaverint», Pius IX, konst. *Apostolicae Sedis*, w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, Romae 1933, t. 3, nr 552, ss. 24—31; por. M. Coronata, *Institutiones Iuris Canonici: De delictis et poenis*, Turyn 1948, t. 4. «[...] et si sint affiliatae sectae massonicae, sub censura cadant». A. Vitale, *Contributo ad una teoria delle sanzioni*, *Ephemerides Iuris Canonici*, 20 (1964) 150—151.

<sup>49</sup> S. Off. resp. ad archiep. Friburg. 27 Iul. 1892, *De crematione cadaverum*, w: *Codis Iuris Canonici Fontes*, Romae 1933, nr 1808, t. 2, s. 149.

<sup>50</sup> V. Dalpiaz, *De cadaverum crematione*, *Apollinaris*, 7 (1934) 246—254.

tionem sectae; 3°. neque constet, officiales et operarios catholicos ad opus adstringi vel vocari in contemptum catholicae religionis. Caterum quamvis in hisce casibus relinquendi sunt in bona fide, semper tament monendi sunt, ne cremationi cooperari intendant».

#### 4. Zmiany posoborowe odnośnie kremacji

Kongregacja św. Oficjum poprzez wydanie instrukcji *De cadaverum crematione: Piam et constantem* wprowadza innowacje odnośnie kremacji, które dojrzewały z czasem<sup>51</sup>. Instrukcję można podzielić na dwie części: doktrynalną i praktyczną<sup>52</sup>.

Elementy istotne odnośnie do pogrzebu kościelnego nie uległy zmianie, zauważalne są natomiast zmiany poszczególnych norm prawnych KPK z 1917 r. odnośnie kremacji<sup>53</sup>.

W pierwszych słowach wstępu Kongregacja zaleca, aby zatroszczyć się o zachowanie praktyki grzebania ciał wiernych zmarłych, co przez wieki było stosowane przez chrześcijan<sup>54</sup>. Zwyczaje i obrzędy materii w ciągu wieków miały liczne przeobrażenia i starały się coraz to głębiej wyrazić znaczenie symboliczne jakie Kościół nadawał obrzędom pogrzebowym<sup>55</sup>. Postępując zgodnie z przepisami KPK z 1917 r., osoby które w przeszłości naruszały ten pobożny zwyczaj grzebania, poprzez wybór kremacji popadały w kary kościelne<sup>56</sup>, szczególnie gdy praktyka spopielenia została wybierana, aby manifestować niechęć przeciwko bogatej tradycji i nauczaniu Kościoła w tej materii.

<sup>51</sup> *Da cadaverum crematione: Piam et constantem*, AAS 56 (1964) 822—823.

<sup>52</sup> Ch. Berutti, *De cadaverum crematione: Adnotationes*, *Monitor ecclesiasticus* 90 (1965) 198—207.

<sup>53</sup> Ch. Berutti, *De crematione exuviarum quae de tumultis removeri debent*, *Monitor Ecclesiasticus*, 93 (1968) 545.

<sup>54</sup> S. Congr. S. Off., instr. *De cadaverum crematione: Piam et constantem*, AAS 56 (1964) 822.

<sup>55</sup> R. Michałek, *Nowe obrzędy pogrzebowe i związane z nimi problemy prawno-liturgiczne*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, 27 (1974) 14—28; Por. Ch. Berutti, *De cadaverum crematione: Adnotationes*, *Monitor ecclesiasticus*, 90 (1965) 201—202: «Inde a primordiis Ecclesiae mos fuit ut corpora fidelium defunctorum humarentur seu tumulantur, quod comprobatur etiam ex oculis et sarcophagis qui in catacumbis christianis dispositi sunt ad totum cadaver condendum, itemque ex antiquis urnis cinerariis in Urbe effosis in quibus nulla christiana inscriptio reperta est. Consuetudo inhumandi seu tumulandi corpora fidelium defunctorum inducta est tum quia ipsius Christi Jesu corpus, e Cruce depositum, in monumento reconditum est, tum etiam quia per humationem melius significatur fides in finalem mortuorum resurrectionem, qui ob spem resurgendi non tam mori quam obdormire censentur et in coemeterio (hoc est dormitorio) veluti in cubiculo deponantur ad quiescendum donec a morte resurgent».

<sup>56</sup> C. Bernardini, *Privatio sepulturae ecclesiasticae*, *Il Diritto Ecclesiastico*, 4 (1929) 473—479.

Należy podkreślić zmiany jakie miały miejsce w mentalności, argumentacji i sposobie działania osób, które opowiadały się za kremacją<sup>57</sup>. Również dzisiaj są osoby, które uważają się za materialistów i przynależą do masonerii. Oficjalnie te osoby nie manifestują jak w przeszłości nastawienia antyreligijnego, lecz opowiadają się za kremacją wysuwając racje higieniczne, socjalne, bezpieczeństwa publicznego<sup>58</sup>. Kto w przeszłości opowiadał się za kremacją, był uważany za osobę sprzeciwiającą się nauczaniu Kościoła i samo spopielenie było uważane jako największy wyraz tej pozycji<sup>59</sup>. Aktualnie racje publicznej i prywatnej użyteczności wpłynęły na zmianę pozycji Kościoła, która zezwala w tych przypadkach na spopielenie ciał<sup>60</sup>.

W przeszłości, kiedy dla słusznych motywów żądano użycia kremacji szczególnie gdy przedstawiano racje porządku publicznego jak wojny<sup>61</sup> lub zarazy<sup>62</sup>, Kościół nie zabraniał użycia tej

<sup>57</sup> W licznych systemach prawa cywilnego spotykamy ustawy odnośnie kremacji. Zagadnienie to wymaga oddzielnego opracowania. W skrócie podajemy ważniejsze ustawy: *Cremation and Burial*, w: *Halsbury's Laws of England*, Londyn 1975, t. 10. *Halsbury's Statutory Instruments*, Londyn 1980, t. 5. *Legislacion Local: Textos Legales Concordados y Anotados del Régimen Local*, Madryt 1984, t. 1. *Ley General de Salud*, Meksyk 1987. *Loi Sur Les Cimetières*, w: *Recueil Officiel Systematique de la Législation Genevoise en vigueur*, Genewa 1959, t. 7. *O Cmentarzach i Chowaniu Zmarłych*, w: *Dziennik Ustaw*, Warszawa 1959, nr 11, poz. 62; nr 47, poz. 298. *Ordinanza concernente il trasporto e la sepoltura di cadaveri presentanti pericolo di contagio come anche il trasporto di cadaveri in provenienza dall'estero e a destinazione di quest'ultimo*, w: *Raccolta Sistemática del Diritto Federale*, Berna 1974. *O Zmianie Ustawy o Cmentarzach i Chowaniu Zmarłych*, w: *Dziennik Ustaw*, Warszawa 1972, nr 27, poz. 194. *Policia Sanitaria Mortuoria. Reglamento de Policía Sanitaria Mortuoria*, w: *Coleccion Legislativa de España Disposiciones Generales*, Madryt 1974. *Répertoire Général Alphabétique du Droit Français: Des modes de sépulture*, Paryż 1896, t. 24, n. 266. *Statutes in Force Official Revised Edition*, Londyn 1977. *The Hindu Code: Being a Codified Statement of Hindu Law With a Commentary thereon and relevant acts annotated*, Allahabad 1978, t. 1—4. *W Sprawie Urządzania Cmentarzy, Prowadzenia Ksiąg Cmentarnych oraz Chowania Zmarłych*, w: *Dziennik Ustaw*, Warszawa 1961, nr 31, poz. 152.

<sup>58</sup> R. Fini, *La Cremazione: servizio di stato nel mondo di domani*, Florencja 1964, s. 6—9.

<sup>59</sup> E. F. Regatillo, *Los cadaveres: cremación de los cadáveres*, *Sal Terrae*, 1 (1928) 708—712; por. V. Dalpiaz, *De cadaverum crematione*, *Apollinaris*, 7 (1934) 246—254.

<sup>60</sup> Ch. Berutti, *De crematione exuviarum quae de tumultis removeri debent*, *Monitor Ecclesiasticus*, 93 (1968) 545.

<sup>61</sup> «Eiusmodi extraordinaria adiuncta esse possunt, v.g., bellum, pestilentia, alia publica calamitas, in qua nimis magna sit cadaverum multitudo», Ch. Berutti, *De cadaverum crematione: Adnotationes*, *Monitor ecclesiasticus*, 90 (1965) 198—207.

<sup>62</sup> T. Kujawski, *Przepisy kościelne w sprawie kremacji zwłok*, *Homo Dei*, 1 (1975) 59—66; por. S. Congr. S. Off. instr. *De crematione cadaverum*, AAS 18 (1926) 282.

praktyki<sup>63</sup>. W Indii, spopielenie jest używane jako podstawowy i główny ryt pogrzebu. Również w Chinach i Japonii misjonarze Lazaryści, którzy prowadzili tam swoją działalność misyjną, zostali spopieleni, gdy ich śmierć spotkała w tych regionach świata, ponieważ kremacja dla ludności tubylczej jest oznaką szacunku, honoru i czci. W Paryżu, ojcowie lazaryści w kaplicy klasztornej przechowują urny ze szczątkami ich współbraci, którzy zmarli na misjach.

W ostatnich czasach argumentacja opowiadająca się za kremacją uległa radykalnym przeobrażeniom. Poszczególne osoby, kierowały do Kongregacji petycje o zezwolenie na spopielenie, przedstawiając racje natury ekonomicznej, higienicznej oraz użyteczności publicznej<sup>64</sup>. Taka argumentacja ze strony osób opowiadających się za kremacją spowodowała złagodzenie norm prawnych odnośnie do kremacji<sup>65</sup>. Argumenty natury higienicznej zostały wysunięte przez wielu lekarzy w przypadkach, gdy osoby zmarłe miały choroby zakaźne<sup>66</sup>. Twierdzili, że w tych przypadkach jedynie poprzez spopielenie można uniknąć rozwoju licznych chorób.

#### a) Złagodzenie przepisów KPK z 1917 r. odnośnie do kremacji

Instrukcja Kongregacji św. Oficjum, biorąc pod uwagę liczne prośby o dyspensę od obowiązujących norm prawnych odnośnie spopielenia ciał wiernych zmarłych, znosi kan. 1203 § 2: «Gdyby ktoś w jakikolwiek sposób polecił spalić swoje ciało, jest rzeczą niegodziwą wykonać taką wolę. Jeśli by zaś była dołączona do

<sup>63</sup> S. Congr. S. Off. instr. *De cadaverum crematione: Piam et constantem*, AAS 56 (1964) 822—823.

<sup>64</sup> Ch. Berutti, *De cadaverum crematione: Adnotationes, Monitor ecclesiasticus*, 90 (1965) 198—207.

<sup>65</sup> L. Maccone, *La storia documentata della cremazione presso i popoli antichi e moderini con speciale riferimento all'igiene*, Bergamo 1932, ss. 149—160.

<sup>66</sup> Porównując publikacje popierane przez organizacje opowiadające się za kremacją, grzebanie ciał było uważane jako główna przyczyna zatrucia wód, powietrza i terenu: G. Robinet, *Sur les prétendus dangers présentés par les cimetières en general et par ceux de Paris en particulier*, *Journal de Pharmacie*, Paryż 1838; por. W. Reichard, *Friedhof und Brunnenwassèr, Gesundheit*, okt. 1875; por. A. Cadet, *Hygiène, inhumation, crémation ou incinération des corps*, Paryż 1881; por. G. B. Ayr, *La cremazione dei cadaveri riguardata dal lato chimico-igienico-storico-sociale e religioso*, *Annali di Chimica applicata alla medicina*, Mediolan 1873; por. F. Semi, *Sulle ptomaine od alcooloidi cadaverici*, w: *Atti R. Accademia delle Scienze*, Bolonia 1878; por. S. Knopf, *A plea for Cremation in tuberculosis's and similiary infections diseases*, Chicago 1907.

kontraktu, testamentu, czy jakiegoś innego aktu, trzeba ją uznać za niedołączoną»<sup>67</sup>.

W konsekwencji dyspozycja kan. 1240, § 1 nr 5, na mocy której należało odmówić pogrzebu kościelnego osobom, które poleciły spalić swoje ciało, obowiązuje w wypadkach, gdy ma miejsce kremacja dla zaprzeczenia chrześcijańskich dogmatów, nienawiści do Kościoła i religii katolickiej. Nie należy również odmawiać za życia Sakramentów św. oraz Mszy św. pogrzebowej czy w rocznicę śmierci<sup>68</sup>.

Kongregacja św. Oficjum z roztropnością i doświadczeniem minionych wieków zachęca, aby nie osłabiać zwyczaju grzebania ciał zmarłych i nakazuje, aby obrzędy pogrzebowe z obecnością urny nie odbywały się w sali gdzie ma miejsce kremacja<sup>69</sup>. W czasie obrzędu pogrzebowego należy uniknąć publicznego zgorszenia poprzez zachowanie pewnych środków ostrożności<sup>70</sup>.

#### b) *Dyspozycje odnowionego «Ordo exsequiarum»*

Odnowione obrzędy pogrzebu wzięły pod uwagę Instrukcję Kongregacji św. Oficjum odnośnie kremacji oraz przemówienia Ojca Świętego Pawła VI odnośnie pogrzezu tych, którzy wybrali kremację. »Również i ta możliwość została wzięta pod uwagę z zachowaniem środków ostrożności i zgodnie z postanowieniami Kongregacji do Spraw Wiary»<sup>71</sup>.

<sup>67</sup> S. Congr. S. Off., instr. *De cadaverum crematione: Piam et constantem*, AAS 56 (1964) 822—823.

<sup>68</sup> A. Vitale, *Contributo ad una teoria delle sanzioni*, *Ephemerides Juris Canonici*, 20 (1964) 150—151.

<sup>69</sup> «Hinc, quoties iuxta praefatas normas secundam et tertiam sepultura ecclesiastica aliisque publicis suffragiis non privantur ii qui sui cadaveris cremationem elegerint, Ecclesiae ritus et suffragia adhiberi possunt solummodo in deferendis cadaveribus ad ecclesiam et in exsequiis in eadem super illa celebratis, quae deinde ad locum cremationis privatim, sine clero et confraternitatibus, transferi debent», Ch. Berutti, *De cadaverum crematione: Adnotationes*, *Monitor ecclesiasticus*, 90 (1965) 198—207.

<sup>70</sup> R. Michałek, *Nowe obrzędy pogrzebowe i związane z nimi problemy prawno-liturgiczne*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, 27 (1974) 17—18; por. *Istruzione del S. Officio a proposito della cremazione*, *L'Osservatore Romano*, 30 września 1964, r., s. 2. G. Rossi, *La «sepultura ecclesiastica» e l'«ius funerum» nel diritto canonico a norma del nuovo codice*, Bergamo 1920. Skandalu można uniknąć lub przynajmniej złagodzić, poprzez wyjaśnienie w odpowiedni sposób znaczenie i sens pogrzebu chrześcijańskiego, poprzez który liczni widzą przede wszystkim wezwanie miłosierdzia Bożego, jak również wspólnota wiernych daje świadectwo wiary w zmartwychwstanie zmarłych i życie wieczne», S. Congr. pro Doctrina Fidei, decr. *De sepultura ecclesiastica*, AAS 65 (1973) 500.

<sup>71</sup> *Allocutio Summi Pontificis Pauli VI, die 14 octobris 1968, Notitiae*, 4 (1968) 354; por. *Notitiae*, 3 (1967) 155—164.

Sześć lat później Kongregacja do Spraw Kultu Bożego, dekretem *Ordo exsequiarum*, zatwierdza obrzęd pogrzebu. W nr 15 ustanawia normy odnośnie osób, które wybierają spopielenie własnego ciała: «*Iis qui elegerint proprii cadaveris cremationem, ritus exsequiarum christianorum concedendi sunt, nisi constet ipsos talem electionem fecisse rationibus ductos christianae vitae adversis iuxta ea quae statuta sunt per Instructionem Sacrae Congregationis S. Officii, diei 8 maii 1963, De cadaverum crematione, nn. 2—3*»<sup>72</sup>.

Porównując normy Instrukcji *De cadaverum crematione: Piam et constantem* z dekretem *Ordo exsequiarum*, zauważamy zmiany odnośnie miejsca i sposobu w jaki należy przewodniczyć obrzędowi pogrzebu<sup>73</sup>.

Kościół w całej odnowie posoborowej pragnie również zachować dorobek minionych wieków odnośnie pogrzebu chrześcijańskiego<sup>74</sup>.

Kongregacja do Spraw Wiary zatwierdziła teksty przesłane 11 marca 1968 r. odnośnie Obrzędu pogrzebowego, zaznaczając aby w nr. 15 odnośnie kremacji była cytowana Instrukcja Kongregacji św. Oficjum odnośnie kremacji ciał wiernych zmarłych, podkreślając charakter zezwalający a nie nakazujący celebrowania obrzędu pogrzebowego w sali krematorium. Obrzędy mogą mieć miejsce również w sali krematorium lecz należy zachować środki ostrożności, aby uniknąć zgorzenia i obojętności religijnej «*Ritus qui fiunt ad sacellum vel ad sepulcrum in hoc casu peragi possunt in ipsa aede crematorii; immo, deficiente alio loco apto, et in ipsa aula crematorii, vitato prudenti periculo scandali vel indifferentismi religiosi*»<sup>75</sup>.

## 5. Kremacja w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.

W księdze IV *De Ecclesiae munere santificandi*, w części drugiej zostały wyszczególnione pozostałe akty kultu Bożego, wśród których w tytule trzecim zostało umieszczonych 10 kanonów odnoszących się do pogrzebu kościelnego «*De exequiis ecclesiasticis*».

<sup>72</sup> S. Congr. pro Cultu Divino, *Ordo exsequiarum: Praenotanda, Notitiae* 5 (1969) 423—435.

<sup>73</sup> S. Congr. pro Cultu Divino, decr. *De sepultura ecclesiastica*, AAS 65 (1973) 500.

<sup>74</sup> *Allocutio Summi Pontificis Pauli VI, die 14 octobris 1968, Notitiae*, 3 (1967) 155—164; 343. A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948—1975): Esequie*, Rzym 1983, s. 747—753.

<sup>75</sup> A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948—1975): Esequie*, Rzym 1983, ss. 747—753. Cfr. L. Brandolini, *Il nuovo «Ordo exsequiarum»*, *Ephemerides Liturgicae*, 84 (1970) 129—148.

Przepisy prawne odnośnie kremacji zostały umieszczone w kan. 1176 § 3:

«Enixe commendat Ecclesia, ut pia consuetudo defunctorum corpora sepeliendi servetur; non tamen prohibet cremationem, nisi ob rationes christianae doctrinae contrarias electa fuerit».

Przepisy prawne odnośnie do pogrzebu kościelnego w sposób jasny «zalecają zachowanie pobożnego zwyczaju grzebania ciał zmarłych. Nie zabrania jednak kremacji, jeśli nie została wybrana z pobudek przeciwnych nauce chrześcijańskiej». kan. 1176, § 3<sup>76</sup>. Przepis prawny, w odróżnieniu od Kodeksu z 1917 r. charakteryzuje się tym, że nie został wyrażony w formie imperatywnej<sup>77</sup>, która nakazywała grzebanie ciał wiernych zmarłych zakazując tym samym ich kremacji.

Delegat arcybiskupa Turynu, odpowiedzialny za środki masowego przekazu, w czasie wywiadu zorganizowanego przez urząd miasta dnia 21.06.1989 r., mającego na celu propagandę kremacji, nie wyraził poparcia dla inicjatywy mającej na celu spopielenie ciał<sup>78</sup>.

Ustawodawca zachował kary przeciwko tym, «którzy wybrali spalenie swojego ciała z motywów przeciwnych wierze chrześcijańskiej» kan. 1184 § 1, 2<sup>o</sup>, pozbawiając ich pogrzebu kościelnego.

### La cremazione dei cadaveri — lo sviluppo storico

L'articolo presente è una abbreviazione del ampio lavoro monografico: Zbigniew Suchecki. La cremazione dei cadaveri nel diritto canonico, Roma 1990.

---

<sup>76</sup> H. J. F. Reinhardt, *De Exequiis Ecclesiasticis*, w: AA.VV., *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, Essen 1985, t. 2, s. 1176.

<sup>77</sup> «Fidelium defunctorum corpora sepelienda sunt, reprobata eorum crematione» kan. 1203, § 1.

<sup>78</sup> «Kościół katolicki okazał się bardzo wymagający względem kremacjonistów w krajach katolickich, w których kremacja była wybierana tendencyjnie i miała za zadanie zeświecczenie pogrzebu kościelnego jak również była oznaką antyklerykalną. [...] W naszych czasach w większości przypadków kremacja zostaje wybierana szczególnie z motywów higienicznych i wydaje się, że motywy antyreligijne ucichły, dlatego Kongregacja św. Oficjum złagodziła przepisy prawne, na mocy których został zakazany pogrzeb kościelny tym wszystkim, którzy żądali aby ich ciała zostały spopieleno», *Campagna comunale per la cremazione*, *La Voce del Popolo*, 25 czerwca 1989, s. 2.